

Wstęp

Proces karny można określić jako skomplikowany, a przy tym przebiegający w sposób dynamiczny. Przenikają się w nim wzajemnie powiązane czynności procesowe ukierunkowane na osiągnięcie końcowego efektu w postaci orzeczenia w przedmiocie odpowiedzialności karnej sprawcy za zarzucany mu treścią aktu oskarżenia czyn.

Idealny model postępowania powinien stanowić ściśle uporządkowaną sekwencję zachowań/zdarzeń podejmowanych metodycznie, terminowo i sprawnie przy sumiennym podejściu jego uczestników do ciążyących na nich obowiązków oraz zachowaniu należytego respektu i szacunku wobec organów procesowych. To wzorcowe założenie nie zawsze odpowiada realiom praktyki. Zdarzają się bowiem zachowania obstrukcyjne, jak ignorowanie wezwań, bezpodstawne uchylanie się od obowiązków czy zakłócanie przebiegu czynności procesowych. Na sprawność i szybkość postępowania karnego wpływa wiele czynników. Sposób przeprowadzania czynności procesowych winien stanowić swoisty gwarant zachowania należytej atmosfery, powagi czynności urzędowych, co w konsekwencji doprowadzi do prawidłowych konstatacji.

W niniejszej pracy skupiłem się wyłącznie na czynności przesłuchania, która jest podstawową czynnością procesową odgrywającą kluczową rolę w każdym postępowaniu. W zakresie gromadzenia danych o przestępstwie jest to bowiem dowód podstawowy i niezbędny do przeprowadzenia, bez którego zakończenie postępowania karnego byłby właściwie nie możliwe. Poza niewątpliwym walorem praktycznym tytułowa problematyka skłania do podjęcia rozważań na płaszczyźnie czysto teoretycznej, m. in. w aspekcie formalnej strony przebiegu czynności przesłuchania. Niezależnie od powyższego o wyborze zagadnienia na temat rozprawy zdecydowały wyniki kwerendy bibliograficznej. Problematyka czynności przesłuchania jest podejmowana w literaturze prawniczej sporadycznie i najczęściej fragmentarycznie. W szczególności zauważalna jest dysproporcja pomiędzy znaczeniem tytułowego zagadnienia w rozważaniach na temat procedury karnej a dorobkiem doktryny. Niedostatek aktywności badawczej wynikać może z faktu, że czynność przesłuchania nie tworzy wyodrębnionego zbioru, lecz obecna jest w kilku miejscach polskiej ustawy karnoprocesowej, a także funkcjonuje w regulacjach pozakodeksowych, głównie wytycznych obowiązujących policjantów czy regulaminie prokuratorskim. W literaturze prawniczej brak jest kompleksowego opracowania teoretycznych, taktycznych oraz praktycznych aspektów przesłuchania.

Tematyka niniejszej rozprawy stanowi niewątpliwie atrakcyjny obszar dociekań naukowych, a przy tym jest zagadnieniem istotnym dla praktyki organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości karnej. To właśnie te względy jednoznacznie przesądziły o po-

trzebie eksploracji naukowej niniejszego zagadnienia, której wynikiem jest poniższa monografia.

Opracowanie stanowi kompleksową analizę czynności przesłuchania w polskim postępowaniu karnym. Głównym założeniem autora było jak najszersze ujęcie tytułowego zagadnienia i jego analiza w kontekście: normatywnym, dogmatycznym, historycznym i pragmatycznym. Ocenie został poddany istniejący model normatywny. Na gruncie tych rozważań przedstawione zostały propozycje rozwiązania najistotniejszych problemów interpretacyjnych. Tak wszechstronna analiza ma na celu całościowo usystematyzować niewątpliwie dyskutowany problem naukowy. Spośród poruszonych w niniejszej rozprawie wątków problemowych na plan pierwszy wysuwają się poniższe:

- 1) Czy przepisy polskiej procedury karnej odnoszące się do czynności przesłuchania tworzą spójny, logiczny i jednorodny model?
- 2) Jakim kategoryzacjom z punktu widzenia treści polskich przepisów karnoprocesowych oraz doświadczeń praktyki podlega przesłuchanie?
- 3) Jakie wzajemne zależności można dostrzec pomiędzy przebiegiem i realizacją czynności przesłuchania a jej wpływem na ostateczny wynik postępowania karnego?
- 4) Czy istnieje możliwość wypracowania jednolitego modelu przesłuchania obowiązującego we wszystkich sprawach karnych, a przy udzieleniu odpowiedzi przeczącej – czy istnieje chociażby taka możliwość w odniesieniu do tożsamej grupy przestępstw?

W opracowaniu podjęto oryginalne i dotychczas nieujęte całościowo zagadnienia problemowe dotyczące czynności przesłuchania, takie jak:

- 1) kompleksowa analiza czynności przesłuchania zarówno z punktu widzenia karnoprocesowego (etap postępowania przygotowawczego oraz sądowego), jak i taktycznego, w tym głównych elementów i zasad wypracowanych przez naukę kryminalistyki wspartych funkcjonującymi w literaturze psychologicznej i psychiatrycznej stanowiskami;
- 2) opis modeli przesłuchań oraz ocena zasadności ich funkcjonowania w polskim procesie karnym;
- 3) swoboda wypowiedzi przesłuchiwanego oraz postępowanie z dowodem uzyskanym bez jej zachowania;
- 4) wybór momentu tworzenia i merytoryczny zakres treściowy protokołów przesłuchań;
- 5) wybór metody i taktyki skuteczności podczas przesłuchania, w tym różnice pomiędzy rozpytaniem a przesłuchaniem oraz formalnoprawne możliwości ich wykorzystania na poszczególnych etapach postępowania; wskazanie wielu wątków pobocznych mających fundamentalne znaczenie w kontekście czynności przesłuchania, to jest m.in. problem przesłuchania z użyciem poligrafu oraz możliwego zakresu wykorzystania jego wyników w polskim procesie karnym, a także postępowanie z grypsiem czy problem pomówienia.

W opracowaniu wykorzystano przede wszystkim metodę analizy dogmatycznej przy uwzględnieniu takich elementów, jak opis i systematyzacja norm prawnych, układnia prawa, ustalanie i definiowanie niezbędnych pojęć, analiza praktyki stosowania prawa oraz jego doskonalenie¹. Opracowanie z założenia ma charakter teoretyczny i nie zawiera badań empirycznych. W szerokim zakresie uwzględniono również orzecznictwo sądów powszechnych, a także Sądu Najwyższego. Ponadto wywody czynione na potrzeby niniejszego opracowania wzbogacone zostały wypowiedziami i stanowiskami (czasem kontrowersyjnymi lub wzbudzającymi absolutny sprzeciw autora) prezentowanymi w literaturze nauki kryminalistyki czy psychologii². Metoda badawcza analizy historyczno-prawnej wykorzystana została w ograniczonym jedynie zakresie poprzez uwzględnienie głównych kierunków zmian normatywnych i podstawowych tendencji legislacyjnych w odniesieniu do tytułowego problemu.

Autor celowo zrezygnował z metody porównawczej, czyniąc głównym przedmiotem rozważań analizę rodzimych rozwiązań prawnych. Przeprowadzenie badań porównawczych, odpowiadających metodologicznym wymogom badań nad prawem zagranicznym, wymagałoby dokonania wszechstronnej, wielopłaszczyznowej analizy nieograniczającej się jedynie do ustawodawstwa i orzecznictwa³. W takim przypadku konieczne byłoby uwzględnienie możliwie największej liczby obcych systemów prawnych oraz badanie kwestii stosowania analizowanych instytucji⁴. Działanie takie spowodowałoby nie tylko znaczące przesunięcie ciężaru rozważań na analizę komparatystyczną, ale również nadmierne rozbudowanie pracy w sensie objęściowym. Nie może umknąć uwadze, że odrębności niektórych systemów prawnych, zwłaszcza z obszaru *common law*, ze szczególną pozycją sądów i wręcz nieograniczoną władzą sędziów, są na tyle istotne, że ich porównywanie do rozwiązań polskich byłoby nieadekwatne i niemiarodajne.

W niniejszej rozprawie przedstawiono praktyczne możliwości zastosowania wiedzy teoretycznej dotyczącej czynności przesłuchania. Opracowanie w założeniu i zamierzeniach ma stanowić swoiste wytyczne dla osób wykonujących tę czynność w praktyce, m.in. w takich obszarach przeprowadzania czynności przesłuchania, jak stawianie

¹ J. Wróblewski, Wybrane zagadnienia metodologiczne dogmatyki prawa, [w:] J. Wróblewski (red.), Zagadnienia metodologiczne prawoznawstwa, materiały z sesji naukowej, Łódź 27–28 marca 1980 r., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 124.

² W założeniu autora ramy monografii zostały tak zakreślone, że analizie poddano wyłącznie przepisy polskiego postępowania karnego, dlatego uwagom w ujęciu psychologii czy psychiatrii można przypisać walor uzupełniający. Autor nie uwzględniał metodyki badań wypracowanych przez te nauki, zaś głosy w tym ujęciu w żadnym miejscu pracy nie aspirują do miana pierwszoplanowych.

³ J. Jakubowski, Z problematyki metodologicznej badań porównawczych, PiP 1963, Nr 7, s. 7.

⁴ Tak m.in. R.A. Tokarczyk, Komparatystyka prawnicza, Kraków–Lublin 1997, s. 174; M. Rybicki, Badania porównawcze. Ich znaczenie dla rozwoju nauk prawnych i dla praktyki, [w:] A. Łopatka, Metody badania prawa, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 37.

pytań, ocena psychologiczna uzyskanego oświadczenia, postępowanie z protokołami przesłuchania, w tym ich formalna strona tworzenia czy ujawnione błędy, a także możliwość ich uniknięcia.

Praca została podzielona na siedem rozdziałów merytorycznych, których struktura stanowi odzwierciedlenie przyjętego toku rozważań. We wstępie poruszono kwestie ogólne, wprowadzające w problematykę tytułowego zagadnienia. Pracę rozpoczyna część na temat dowodów w procesie karnym w znaczeniu *sensu largo* (rozdział I), na której potrzeby poruszono takie zagadnienia, jak definicja, funkcjonujące klasyfikacje, podziały dowodów, karnoprocesowe znaczenie dowodu, problem dowodu poszlakowego. W rozdziale przeprowadzono klasyfikację czynności dowodowych, a także opisano proces dowodzenia, podkreślając jego logiczny charakter i wypuklając jego znaczenie dla etapu gromadzenia dowodów.

W rozdziale II poruszono kwestie modelowe odnoszące się do czynności przesłuchania oraz samego modelu postępowania karnego. Niezbędne w tym miejscu było przesłедzenie poszczególnych instytucji prawa karnego procesowego oraz ocena ich funkcjonowania w ujęciu historycznym. Tym samym zobrazowano dominujące tendencje, w myśl których dokonywano w Polsce nowelizacji prawa karnego procesowego, oraz ich wpływ na obecny model czynności przesłuchania. Następnie zostały opisane wątpliwości interpretacyjne pojawiające się w odniesieniu do treści m.in. art. 167, 171 i 370 KPK. Analizę funkcjonujących modeli przesłuchań, a także możliwe ramy ich zastosowania w obowiązującej treści ustawy karnoprocesowej poprzedzają stanowiska przedstawicieli doktryny oraz analiza orzecznictwa.

Wyjaśnienia wymaga, że rozdział ten nie zawiera analizy porównawczej instytucji przesłuchania w ujęciu historycznym. Odniesiono się w nim do treści ustaw karnoprocesowych odpowiednio z 1928 r. i 1969 r., a konkretnie do opisu instytucji, których ustawodawca bądź to nie przewidywał, bądź w pełni nie uregulował, takich jak kolejność przesłuchań, instytucja sędziego śledczego, postępowanie z protokołami przesłuchań czy chociażby wykorzystane w treści art. 169 KPK z 1969 r. słowo „poszlaka” i jego wpływ na proces dowodzenia. Ważne w nim miejsce zajmuje omówienie i cel wprowadzenia zakazu zastępowania wyjaśnień oskarżonego lub zeznań świadków treścią pism i zapisków, zakazów dowodowych (ich liczby w kontekście czynności przesłuchania) czy wprowadzonych na mocy KPK z 1969 r. zakazów stosowania środków przymusu w trakcie przesłuchania, w tym projektowanych w tym zakresie zmian KPK odpowiednio z lat 1959, 1963, 1967, 1968.

Uwagi natury historycznej pojawiają się w różnych miejscach niniejszej rozprawy (m.in. przy analizowaniu kwestii modelowych, analizie problemu swobody wypowiedzi itp.), tak by zapoznając się z poszczególnymi jej elementami, czytelnik uzyskał kompleksową wiedzę na omawiany w danej części pracy temat, bez konieczności poszukiwania stosownych informacji w rozdziałach poprzedzających.

Rozdział III zawiera definicję czynności przesłuchania, która została sformułowana nie tylko na potrzeby niniejszej pracy, ale również z myślą o praktycznej realizacji czynności. Tak szeroki zakres pojęciowy definicji czynności przesłuchania nie został do-

tychczas sformułowany i zaprezentowany w doktrynie. Ponadto w rozdziale dokonano klasyfikacji oraz podziału przesłuchań w oparciu o szereg rozmaitych kryteriów, jak liczba oraz charakterystyka osób w nich uczestniczących, zakres czy etapy przesłuchania. Uzupełniająco została omówiona problematyka wysłuchania osoby podejrzanej, o której mowa w art. 244 KPK. Dodatkowo poruszono zagadnienie taktyki przesłuchania, konieczności rzetelnego przygotowania się do jego przeprowadzenia. W dalszej części rozdziału III zamieszczono rozważania na temat celu przesłuchania oraz planowania czynności przy uwzględnieniu wybranej taktyki, treści przepisów karnoprocesowych oraz zagadnień psychologii przesłuchania.

Analizie poddano przepisy stanowiące podstawę prawną dla czynności przesłuchania, odniesiono się do zakazu niedozwolonego oddziaływania na osobę przesłuchiwaną oraz niedozwolonych metod przesłuchania (uwzględniono kwestie terroryzmu i przesłuchania ukierunkowanego na wydobycie informacji kierunkowych). Na potrzeby powyższej części analizie poddana zatem została treść ustawy karnej procesowej oraz innych aktów prawnych, w tym wytycznych Komendanta Głównego Policji w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów.

Ponadto w rozdziale III analizie poddano kwestie, które na pierwszy rzut oka mogą się wydawać odległe od tytułowego zagadnienia (np. realizowanie czynności przesłuchania z wykorzystaniem badań poligraficznych, stosowanie w trakcie przesłuchania podstępów, znajdowanie się przesłuchiwanego w stanie hipnozy, pod wpływem alkoholu oraz możliwość wykorzystania uzyskanego w ten sposób materiału dowodowego w procesie karnym). Rozważam tu czy materiał uzyskany przy pomocy wykorzystania tych czynności może stać się pełnowartościowym w ramach polskiego procesu karnego.

Dogłębnie wykonana została analiza możliwości poprawnego postrzegania przez osobę nietrzeźwą, składania niedozwolonych obietnic w związku z przesłuchaniem, przesłuchania na odległość czy utrwalania czynności za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk, w tym niewątpliwego elementu psychologii zeznań oraz psychologii kłamstwa. Ważne teoretycznie oraz praktycznie są uwagi odnoszące się do elementów rozgraniczających rozpytanie od przesłuchania, w tym szczególnie – czym się te formy różnią, kiedy można je stosować oraz jakie pociąga to prawne konotacje dla możliwości wykorzystania w procesie karnym.

Organizację czynności przesłuchania i ważne w tym zakresie uwagi problemowe znajdują się w rozdziale IV. Rozpoczyna go określenie grupy podmiotów, które zgodnie z treścią polskiej ustawy karnoprocesowej uprawnione są do przesłuchiwania. W tym miejscu poruszono istotny z punktu widzenia praktycznego problem przymiotów osobistych i instrumentalnych, jakimi winien się charakteryzować przesłuchujący. Nie można było pominąć aspektu psychologicznego głównie w zakresie przygotowania i planowania, przy uwzględnieniu etapu postępowania przygotowawczego oraz sądowego. Szczególne miejsce zajmują uwagi odnośnie do wykonania harmonogramu i poprzedzające ją czynności dowodowo-kryminalistyczne, takie jak wersje kryminalistyczne, eksperyment procesowo-kryminalistyczny, jako naprowadzające na wybór metody i techniki przesłuchania. Podjęto problematykę grypsu i postępowania z nim

oraz wyjaśnienia za pomocą przesłuchania zawartych w nim informacji. W rozdziale tym akcent jest położony na stanowiska funkcjonujące w doktrynie amerykańskiej i luźne ich porównanie (przy uwzględnieniu rozbieżności systemowych) do treści polskich przepisów karnoprosesowych.

Po uwzględnieniu podziału na przesłuchania typu podstawowego oraz przesłuchania szczególnie konieczna była ich osobna analiza. Dlatego rozdział V zawiera informacje odnoszące się do przesłuchań typu podstawowego, zaś rozdział VI – wyłącznie do przesłuchań szczególnych. Każdy ich rodzaj został szczegółowo opisany, wraz ze wskazaniem dostrzegalnych elementów krytycznych. Ta część monografii z uwagi na jej treść oraz wagę poruszonych zagadnień jest najbardziej obszerna, zaś wnioski z niej wypływające są istotne zarówno dla teorii, jak i praktyki prowadzenia przesłuchań.

W rozdziale V dokonano formalnoprawnej oraz teoretycznej analizy przesłuchania świadka, oskarżonego oraz biegłego. Na wstępie zdefiniowano pojęcie świadka, wskazano na możliwe ramy klasyfikacji oraz opisano podstawy prawne jego funkcjonowania w procesie karnym. Istotna, zarówno teoretycznie, jak i praktycznie, jest ta część pracy, która klasyfikuje etapy przesłuchania świadka, kładąc akcent na zagadnienia krytyczne oraz przydatność uzyskanych dowodów dla dalszego przebiegu postępowania karnego. Są to m.in. rozważania odnoszące się do swoistej sztuki zadawania pytań, w tym: na co należy zwrócić podczas ich stawiania szczególną uwagę, jak kontrolować i obserwować emocje w trakcie przesłuchania, oraz oceny szczerości lub kłamstwa, a także przyrzeczenia jako ważnego elementu podczas planowania czynności przesłuchania w ujęciu psychologii.

Analizując etap swobody wypowiedzi, szczegółowo opisano funkcjonowanie pamięci, błędy atrybucji, stres i jego wpływ na zeznanie oraz samą ocenę spontaniczności zeznań (w tym możliwość korzystania przez świadka z notatek i zapisków). Ważne miejsce zajmują te wywody, które odnoszą się do obserwacji psychologicznej przesłuchiwanego, m.in.: jego zachowania, stylu wypowiedzi, zastępowania słów, które winny w określonej chwili zostać użyte, tymi, którym można przypisać walor ogólnikowy, np. „rzekomy”, czy wplatanymi w wypowiedź wulgaryzmami. Podjęto też rozważania odnośnie do realizacji czynności przesłuchania ze świadkiem będącym pod wpływem alkoholu, w tym skutków jego spożycia w ujęciu treści art. 7 KPK.

Problematyka pytań i odpowiedzi wymagała dokonania ich klasyfikacji na pytania dozwolone, niedozwolone, sugestyjne (zamierzone i niezamierzone), kontrolne, naprowadzające czy podchwytliwe, a następnie rozgraniczenia problemu związanego z ich zadawaniem na etapie postępowania przygotowawczego (art. 171 KPK) oraz sądowego (art. 370 KPK). Nie mogło zabraknąć uwag o budowie pytań, ich doborze, zasadności ich stawiania w zderzeniu z poziomem wiedzy merytorycznej świadka (co zobrazowano szeregiem przykładów z położeniem akcentu na dostrzegalne miejsca krytyczne) czy nawet niezamierzonej sugestii w przesłuchaniu.

Etap protokołowania zawiera uwagi o tworzeniu protokołu przesłuchania, niezbędnych elementach protokołu oraz dostrzeganych błędach. Dogłębnie rozważono moment rozpoczęcia czynności protokołowania przy uwzględnieniu wagi czynu, zagroże-

nia sankcją karną, konstrukcji osobowej oraz przyjętej taktyki. Uwagi te zmiierzają do wskazania skuteczności takich czynności jak zapoznanie przesłuchiwanego z jego treścią, podpisanie lub odmowa podpisania oraz kwestii wad ujawnionych w protokole oraz ich wpływu na postępowanie dowodowe.

Część odnosząca się do przesłuchania świadka kończą uwagi dotyczące metody i taktyki przesłuchania przy uwzględnieniu głównego celu czynności, a także wiadomości osobowopoznawczych o jego uczestniku. Z wykorzystaniem przykładów z praktyki dokonano oceny rodzaju metod skuteczności przesłuchania świadka przy uwzględnieniu metod funkcjonujących w nauce psychologii, np. eksperymentu, kazuistycznej, przypominania. Położono akcent na problem niechęci zeznawania przez świadka, prezentowanej przez niego postawy, a także jej wpływu na wybór metody adekwatnej w danych okolicznościach.

Drugim dostrzegalnym nurtem podjętym w tym rozdziale jest przesłuchanie oskarżonego. Część tę rozpoczyna formalne zdefiniowanie oraz rozgraniczenie pojęć: oskarżony, podejrzany, osoba podejrzana, oraz powstałych na tym tle wątpliwości interpretacyjnych. Następnie opisano etapy przesłuchania oskarżonego oraz porównano tę czynność z analogiczną z udziałem podejrzanego, a w niektórych miejscach nawet świadka, tak by rozdzielenie owych etapów, elementów i celów było pełne i nie budziło wątpliwości. Odniesiono się też do etycznej i formalnoprawnej strony stawiania tzw. pytań przynęt, w tym szczególnie możliwości ich zadania, protokołowania oraz oceny występujących w związku z tym zagrożeń. Podano przykłady niosące za sobą ładunek psychologiczny, w tym wykorzystywaną przez FBI metodę RPM (racjonalizacja, projekcja, minimalizacja).

Co do etapu swobody wypowiedzi, konieczne stało się rozstrzygnięcie m.in. takich problemów, jak prawo do milczenia, stosowanie środków przymusu, w tym groźby bezprawnej, podstępny, szantażu, oraz czynienie niedopuszczalnych obietnic. Z uwagi na treść art. 171 § 5 pkt 2 KPK oraz prezentowane w doktrynie poglądy (głównie przedstawicieli nauki kryminalistyki) konieczne stało się rozstrzygnięcie dotyczące możliwości procesowego stosowania narkoanalizy, hipnozy czy poligrafu wraz z uwzględnieniem celu i ram działania oraz wpływu realizacji tej czynności na swobodną wypowiedź przesłuchiwanego.

Następnie scharakteryzowano motywację podejrzanego czy oskarżonego do składania wyjaśnień nieszczerych oraz możliwe prezentowane przez nich strategie obrony przy uwzględnieniu poszczególnych etapów postępowania. Ważne uwagi praktyczne dotyczą możliwości przyjęcia określonej taktyki (m.in. procesowy problem powołania się na alibi, przygotowanie do przesłuchania), prezentowanych strategii czy metod obrony, takich jak racjonalne, emocjonalne, irracjonalne, a także warunków ich wykorzystania przy uwzględnieniu treści polskiej ustawy karnoprosesowej. Wyczerpująco opisano metody emocjonalne i kontrowersyjne, w tym nieznaną polskiemu prawu kar-nemu procesowemu metodę 9 kroków.

Ten fragment opracowania nie byłby pełny, gdyby pominięto kwestie szczegółowe, takie jak: oświadczenie o chęci składania wyjaśnień wyłącznie w formie pisemnej,

obrona za pomocą pomówienia oraz jego prawnokarna ocena, a także motywy przyświecające przyznaniu się do winy (w szczególności tzw. opłacalność/kalkulacja sytuacji procesowej, głównie w kontekście art. 335 KPK).

Rozdział kończą uwagi o przesłuchaniu biegłego, w których po dokonaniu klasyfikacji i wskazaniu na formalnoprawne wymogi jego ustanowienia opisano taktykę oraz główny cel, a następnie zawarto charakterystykę uczestnictwa biegłych w procesie karnym w ogóle czy błędów przez nich popełnianych. Nie można było przejść obok niewątpliwego problemu hermetyczności opinii, a także możliwości wyjaśnienia powstałych na jej tle wątpliwości podczas czynności przesłuchania uzupełniającego.

Rozdział VI, zgodnie z przyjętą klasyfikacją, odnosi się do problematyki przesłuchań szczególnych. Wskazanie wszelkich form przesłuchań ze względu na przyjętą metodologię w jednym rozdziale, umieszczonym bezpośrednio po rozważaniach dotyczących przesłuchań typu podstawowego, stanowi swoistą klamrę spinającą część praktycznych uwag przydatnych głównie osobom zajmującym się problematyką przesłuchań w swej codziennej pracy zawodowej.

W pierwszej kolejności odniesiono się do przesłuchania ukierunkowanego na odtworzenie wyglądu jako najbardziej odmiennego zarówno celem, jak i zakresem od przesłuchań w typie podstawowym. Położono akcent na stronę formalną jego przebiegu oraz cel, dla którego zostaje podjęta decyzja o jego realizacji, w tym niezbędne reguły zachowania, by przyniosło spodziewany w postępowaniu karnym efekt.

Przesłuchanie świadka anonimowego (utajnionego, *incognito*) jako instytucja relatywnie nowa do dziś wzbudza wiele taktycznych wątpliwości. Wskazano na warunki, tryb i możliwość jego przesłuchania, przy czym ważnym elementem stało się zaprezentowanie momentów krytycznych dostrzeganych w jego przebiegu przy uwzględnieniu głosów doktryny w zakresie postępowania z uzyskanymi w ten sposób dowodami.

Szeroko ustosunkowano się do przesłuchania poznawczego (*cognitive interview*), stanowiącego w głównej mierze domenę doktryny amerykańskiej. Akcent został położony na jego funkcjonalność i możliwość wykorzystania uzyskanych wyników w karnym postępowaniu sądowym. Ważne było ustosunkowanie się do głównego celu (zasadniczo ukierunkowanego na odblokowanie pamięci uczestnika przesłuchania), zakresu osób, do których można je zastosować, a także specyfiki (odmienności) przebiegu samej czynności, wskazania możliwych do postawienia pytań, taktyki przesłuchania poznawczego oraz dopuszczalności jego stosowania na gruncie polskiej ustawy karnoprocesowej.

Wątek przesłuchania świadka koronnego zawiera krótki opis historyczny samej instytucji, określenie podstaw prawnych, omówienie taktyki przesłuchania, a także rozstrzygnięcie, czy jego zeznania mogą stanowić dowód samoistny, niepoparty żadnym innym oświadczeniem ani dowodem rzeczowym. Dogłębnej analizie poddano warstwę treściową składanych przez niego zeznań, m.in. wypowiedzi slangowych, ich wartość, a także dążenia do uzyskania tego statusu i dostrzegalne w tym ujęciu wątpliwości oraz ich wpływ na czynność przesłuchania w ujęciu prawdziwości uzyskanego oświadczenia.

Przesłuchanie dziecka ukierunkowano na wypuklenie elementów taktycznej strony jego realizacji, w tym m.in. warunków, w jakich może zostać zrealizowane, odrębności w protokołowaniu, postępowania z rysunkami dziecka stworzonymi w trakcie czynności czy samej organizacji (m.in. dobór miejsca przesłuchania). Zamieszczono przykłady z rzeczywistych spraw karnych.

Część odnosząca się do przesłuchania konfrontacyjnego zmierza do ukazania celu, taktyki (m.in. dopuszczalna liczba osób jednocześnie konfrontowanych, usytuowanie uczestników i płynące z takiego wyboru korzyści, spostrzeganie zachowania uczestników czy słuchanie wypowiedzianych słów), oceny samej decyzji o wykonaniu tej czynności procesowo-kryminalistycznej. Opisano, jakie prawnokarne korzyści mogą wpływać z prawidłowo wykonanego przesłuchania konfrontacyjnego, oraz wskazano, kiedy jest ono korzystne.

Część odnosząca się do przesłuchania z okazaniem ukierunkowano na opis samej kryminalistycznej czynności okazania, a przy tym wskazano, na jakie elementy należy położyć szczególny nacisk, w tym kiedy może się okazać niezbędne zasięgnięcie dodatkowych informacji odnośnie do czynności lub wręcz stworzenie planu jej wykonania. W tym miejscu ważne są te uwagi taktyczno-kryminalistyczne, bez których przeprowadzenie przesłuchania jest wręcz niemożliwe.

Rozdział kończą uwagi odnoszące się do przesłuchania osób starszych, chorych oraz chorych umysłowo. Tak szeroki zakres przesłuchań zmusił do analizy taktyk ich realizacji, funkcjonujących zasad oraz elementów psychologii w podejściu do tej czynności. Ten fragment monografii został wzbogacony o kierunkowe orzecznictwo z dodaniem elementów psychiatrii czy psychopatologii, z uwzględnieniem problematyki pieniaczy sądowych i problemu ich funkcjonowania w praktyce wymiaru sprawiedliwości.

Pracę kończy omawiający analizę zeznań i wyjaśnień rozdział VII. Jest on niewątpliwie zakorzeniony w psychologii, w tym psychologii zeznań. Wskazano w nim funkcjonujące techniki oceny zeznań i wyjaśnień (m.in. hipotezę *Udo Undeutsha*, technikę *Statement Validity Assessment – SVA – czy Criteria-Based Content Analysis – CBCA*). Dodatkowym walorem jest wskazanie na płaszczyznę obserwacji czynionych przez realizującego przesłuchanie, w tym *Scientific Content Analysis (SCAN)* czy Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych (tzw. *MASAM*), oraz ich wpływ na odczytywanie kłamstwa, w tym zwrócenie uwagi na przykłady takich zachowań. Ta część pracy może być przydatna w bieżącym wykonywaniu obowiązków osób wykarczystujących w swojej działalności zawodowej czynność przesłuchania jako właściwą (a wręcz niezbędną) do gromadzenia dowodów, w tym winna służyć jako wytyczna do obserwacji psychologicznej w ujęciu przyznania się do winy. Uzupełniająco położono akcent na zachowania mimiczne mogące świadczyć o kłamstwie, chęci jego ukrycia czy próbie ukierunkowania rozmowy na inne, bezpieczniejsze dla przesłuchiwanego tematy.